

Реци ми шта се играш, па ћу ти рећи ко си

Роже Кајоа, „Игре и људи“

Слобода интернета?

Док се западни свет труди да „погура“ заказалу арапску револуцију у Либији и док политички и војни аналитичари прате развој потенцијално запаљивог сукоба, за цео Блиски исток, између сунита и шиита у Бахреину, дотле америчка државна секретарка позива на слободу интернета у државама са репресивним режимима, „Њујорк тајмс“ пише о томе како су у револуцијама у Тунису и Египту кључну улогу играле друштвене мреже (пре свих „Фејсбук“), а савремени стратези упозоравају да се у данашње време револуције не подижу заузимањем медијских кућа, пошта или банака, већ појачаним активностима на „Фејсбуку“ или „Твитеру“.

Изгледа да нас најновије демонстрације интернет-могућности, на примеру арапских револуција, подсећају на првобитну улогу интернета – као алата у америчкој војној комуникацији. Наиме, побуњеници у арапским земљама су масовно користили и још увек користе „Фејсбук“, „Твитер“ и „Јутјуб“, у међусобној синхронизацији и још више у објављивању онога што се дешава у земљи с контролисаним медијима. Но, ово свакако пружа велике могућности манипулације, а друга страна тј. репресивни режими у исто време нису имали сличну могућност у сузбијању протеста. Ово је отворило питање једностраности и пристрасности „друштвених мрежа“, као и (ипак!) њихове контроле од стране „слободних“ и „демократских“ естаблишмента.

Додуше, руководство ових „друштвених мрежа“ се увек може одбранити позивањем на заштиту својих корисника, па ипак – ти корисници су се служили својим профилима за постављање политичких платформи, што је, по себи, разумљиво и непроблематично. Нпр.: „Фејсбук“ је пре неколико месеци затворио једну протестну страницу у Египту, коју је поставио један од менаџера „Гугла“ – Ваил Гоним, када је та страница постала један од симбола устанка у Египту, због чега је аутор био ухапшен и затворен од стране Мубараковог режима, као један од вођа протеста. Но, ова наизглед непроблематична

ситуација ипак отвара питање улоге САД-а у арапским револуцијама...

У данашњем свету, када читаве библиотеке информација носимо у свом лаптопу, када без „Фејсбука“, „Твитера“ или мејлова више не бисмо знали ни да се дружимо и када су медији и интернет ушли у сваку делатност нашег живота, чини се да се наша друштвеност и социјализованост вреднује степеном наше „умрежености“.

На страну сви политичко-корпоративни прерогативи за тако шта (питање контроле путева нафте, чињеница да концесије највећих нафтних компанија у Либији истичу за годину-две итд.), остаје то да је технологија постала важан инструмент у политичкој борби и то нарочито у виду модерних „друштвених мрежа“, јер нпр. телекомуникационим компанијама је потребна лиценца за рад у некој држави, а „Фејсбуку“ и сличним „социјалним мрежама“ то није потребно (са изузетком неколико држава које ограничавају приступ интернету, као што је управо случај са сада актуелном Либијом, али и са Кином, Ираном, или Саудијском Арабијом), те се преко њих могу ширити информације свакоме ко уђе на интернет. Тако су се, осим Туниса и Египта, недавно појавиле револуционарно профилисане странице „Фејсбука“ и „Твитера“ и у Алжиру, Бахреину, Јемену, Мароку, Сирији, али и у Ирану, Кини и Русији. Све ово мора иницирати мисао да иза свега неко ово ипак контролише! Тако је, наиме, прошлог месеца, само неколико дана после пуштања у рад блогова на арапском и фарси језику (очигледно намењених становништву Блиског истока), већ поменута државна секретарка објавила да су САД отвориле и странице на кинеском, руском и хинду језику „како би се остварио дијалог са људима из целог света“.

Револуционарне могућности?

Године 2000. тадашњи генерални директор организације УНЕСКО Коичиро Муцура записао је: „Ако желимо правилно да сагледамо изазове 21. века, морамо да прихватамо све приступе, свим дисциплинама и културама, и свима им омогућимо форум за отворену дискусију о будућности... Посебно је важно да се одржи дистанца у односу на центрифугалне силе које ствара заносна брзина промене. Јер, идеал ‘прогреса’ лако би могао да доведе до тога да изгубимо додир са људским вредностима.“ [\[1\]](#)

Десет пуних година касније свет се налази усред процеса који је, у западним земљама, познат под именом *citizenmediarevolution* – грађанска медијска револуција.

У данашњем свету, када читаве библиотеке информација носимо у свом лаптопу, када без „Фејсбука“, „Твитера“ или мејлова више не бисмо знали ни да се дружимо и када су медији и интернет ушли у сваку делатност нашег живота, чини се да се наша друштвеност и социјализованост вреднује степенем наше „умрежености“. Односно, од степена посвећености одређеној „друштвеној мрежи“, зависи и степен наше социјализације у друштву. Напросто, на сваком кораку где је скупљено неколико младих, увек се може чути ова или она нова „фора“ или актуелност са „Фејса“, а онај ко не би био присутан на таквој „друштвеној мрежи“ бива изолован од тих актуелности, па самим тим и из друштва.

По корпорацијама се уводе нове *digital* стратегије, па се тако, чак и у технолошки заосталој Србији, једна велика корпорација каква је „Телонор“ служи стратегијом *Paperles*

s

– тј. не употребљава хартију, већ са свим подацима располаже у дигиталној сфери.

Заиста, сам интернет се рапидно променио у последњих неколико година. [2] На мегдан класичним медијима и интернет порталима изашле су „друштвене мреже“ и почеле да односе милијарде долара од рекламирања. Нове „друштвене мреже“ су, осим тога, учиниле да се „на интернету“ буде свуда – од градског парка или приватног стана, до викендице у планини или села у пустињи. Енормним проширењем могућности досезања до корисника, интернет је престао бити својеврсни клиначки гето, виртуелно сабириште асоцијалних „фрикова“ из замрачених собичака, него је израстао у глобалну виртуелну стварност, која често замењује свет око нас. Првобитни хакерски упади сад се доимају као дечја игра, наспрам глобалних могућности злоупотребе савременог интернета, које дозвољавају крађе великих количина новца или замене људских идентитета, као и политичку или корпоративну шпијунажу до сада невиђених размера.

[3]

По корпорацијама се уводе нове *digital* стратегије, па се тако, чак и у технолошки заосталој Србији, једна велика корпорација каква је „Телонор“ служи стратегијом *Paperles*

s

– тј. не употребљава хартију, већ са свим подацима располаже у дигиталној сфери.

Такође, традиционалне књижаре и читави књижарски ланци се затварају пред феноменом дигиталне литературе и куповине књига преко интернета (последњи убедљив случај је затварање америчког књижарског гиганта „Бордерс“). Ово, дакле,

није последица смањеног интересовања људи за књиге, већ њихових промењених навика читања: у књижаре се сад одлази евентуално да се књиге опипају, прегледају, затим се дође кући и купује се нпр. преко „Амазона“ (додуше, овакав вид куповине још нема код нас оне погодности које постоје у развијенијим државама), јер је јефтиније, удобније и коначно, избор литературе је неисцрпан и много већи него и у најбоље снабдевеној књижари. Слична је револуција начињена и у музичкој индустрији, где се ноте све ређе појављују на носачима звука и ЦД дисковима, а све чешће путују интернетом и слушају се са слушалицама у ушима, преко „ајпода“ или мобилних телефона. Исто тако, праву лавину је изазвало објављивање, до тада тајних, дипломатских информација, у афери

Cable-gate

, коју је покренуо сајт

Wikileaks

када их је послао на милионе интернет адреса (наравно, у том случају, естаблишменти широм света нису позивали на слободу интернета и његову независност). Снимак мобилним телефоном је, наводно, био окидач за револуције у Тунису и Египту, а вешање Садама Хусеина забележено је мобилним телефоном. О броју дигиталних снимака са фотоапарата, свакодневних СМС порука, броју налога на „Фејсбуку“ или „Твитеру“ (Лејди Гага има милијарду посетилаца на свом порталу), броју блогова на интернету (око 250 милиона дневно) или сигурносних камера по метрополама света (кажу да просечан шетач кроз Лондон може да очекује да ће бити снимљен преко 300 пута дневно), да и не говоримо...

Panem et circenses („Хлеба и игара“), беху презриве Јувеналове речи упућене Римљанима декадансе. Већ је постало јасно: кад год се дешава нека битна ствар у појединачним државама или глобално (на пример сада: чињеница да ће се цена нафте тешко моћи исконтролисати у надолazeћем периоду, те да ће свет након рецесије ускоро можда заћи у још дубљу и неизвеснију кризу), медији нас преплаве најновијим ратним поприштима, великим политичким или сексуалним аферама или код нас најприземније – тренутно актуелним и бескрајним *reality show* програмима. Већ дуго су у оптицају и дигиталне занимације („гејмерска“ индустрија је једна од најпрофитабилнијих привредних грана на свету, којој ни аутор овог чланка често не може одолети), а од скора и „друштвене мреже“. Но, у свеопштој преплављености информацијама, са безбројним активностима на сопственом „Фејсбук“ профилу, као и у бескрајним расправама по разним форумима на све могуће теме, бар у нашим „напредним“ друштвима која немају ограничења интернета (додуше, треба рећи и то да просечан српски корисник интернета ипак нема ни изблиза толике могућности, као просечан амерички корисник) и репресивну власт, изгледа да нам је промакао најважнији догађај који нам се у последње време десио: губљење активног интересовања за друштво у коме живимо.

Тако интернет постаје нужна противтежа читавој глобалној политици. Он држи друштво

у равнотежи, које губи на њој порастом друштвених проблема. Он је врста кооптације и завођења капитализма, јер доводи сваку могућу револуционарну активност на минимум.

„О чему ли прича омладина“? – било је питање још недавно актуелно на нашим просторима, док је било још трага од било какве идеологије. „Не причају ни о чему. Висе на 'Фејсу'“ – гласио би досадан и мрзовољан одговор данашњице. Савремене дигиталне могућности тако се могу поимати и као својеврсна огледала – где год се окренемо, видимо мноштво верзија нас самих: кроз електронске дневнике и профиле, сопствена мишљења и полуистине, море информација на ирелевантне теме... *Велики брат* није ништа друго, него ми сами – управо обрнуто Орвелу. Револуција је још једино могућа у друштвима која су репресивна, како нам показује арапски случај. Па ипак, није ли арапска револуција – без слободног интернета, с једне стране; и одсуство револуционарног духа, у друштвима преплављеним интернетом, с друге стране, заправо – под контролом?

Кибернетократија?

Појмови као што су „идеја“ или „изглед“, историјски су настали из истог старогрчког корена „ејдос“ (eidos). У почетку „ејдос“ је означавао само спољашњи изглед предмета и тек касније, по свему судећи - под Платоновим утицајем, он почиње означавати чисту умну слику ослобођену од земаљског јој тела – „идеју“. Тако је настало философско учење – „идеализам“ и одговарајуће политичко учење о власти идеја – „идеократија“. Платон је за највиши задатак човечанства прогласио стварање државе у којој људи не би живели по својој слободној вољи, него у складу са вишим идејама, које би њиховим животима безусловно управљале – „идеална држава“. [4] Владари у таквој држави не би били наследни цареви или најјачи деспоти, него представници света идеја, својеврсни краљеви-философи, носиоци практичне мудрости – „идеократе“.

Тако интернет постаје нужна противтежа читавој глобалној политици. Он држи друштво у равнотежи, које губи на њој порастом друштвених проблема. Он је врста кооптације и завођења капитализма, јер доводи сваку могућу револуционарну активност на минимум.

Марксизам, који је за циљ имао раскринкавање сваке идеологије као искривљене свести, и сам је постао моћна идеологија – чак својеврсна историјска круна платонизма (по правилу у свом тоталитарно-социјалистичком виду). Идеократије XX века су

сумирале вишевековну владавину идеја и све у свему, откриле њихово непријатељство према обичном малом човеку (*everyman*-у), демонстрирајући рушилачку енергију огромних размера. Стога се у модерно доба „ејдос“ готово враћа у првобитно и буквално значење – изгледа, у очигледне, дословне и лако разумљиве слике. Како у својој студији закључује савремени руско-амерички филозоф и културолог Михаил Епштејн: „Спор свих идеологија, либералних и конзервативних, националних и космополитских, религијских и секуларних, завршава се њиховим заједничким поразом и – победом видеологије“.

[5]

Наиме, медији, који су у почетку ширили власт идеологије, на крају су сами освојили ту власт, а телевизија је оно магично средство, које је скренуло друштво у потпуности са власти идеја на власт слика. Од када је телевизија научила да прави савршено царство привида и симулације и да од сваког ратног попришта прави својеврсни „Труманов шоу“, идеологије су престале да имају онај значај који су раније заузимале, те је нестала и потреба за њима.

Ово је запечатило дигитално доба у најновије време. Дајући човечанству море технолошких и креативних могућности, као и до сада невиђени приступ информацијама, ствара се утисак неупоредиве и ничим спутане слободе. Она *de facto* и постоји, јер дигиталне могућности су свакако једна од најгенијалнијих ствари која се човечанству десила у модерној историји. Циљ овога текста, стога, никако није да на било који начин умањи прворазредни значај дигиталног описмењавања људи, нити је намера аутора да наметне неку антидигиталну мисао, већ је покушај борбе против окамењавања ставова, што је првобитни задатак сваког критичког ума, у нади да ће читалац схватити значај дигиталног доба, али и задржати сопствену критичку дистанцу према истом.

[6]

Напросто, не показују ли нам најновији догађаји из арапског света да је ова слобода ипак контролисана? Не показује ли нам арапска револуција нешто више и о нашем, условно речено – западном свету, свету преплављеном телевизијским *reality show* програмима и „друштвеним мрежама“ на интернету? Другим речима, људи више воле да комуницирају преко својих „Фејсбук“ профила, него да вичу по трговима – то је остављено примитивнијем слоју друштва и заосталим државама. Демократија у Србији (или било којој другој земљи) пропада, не зато што уступа место другим идејама, већ зато што идеологија више не постоји. С друге стране, могло би се рећи и да се народ привикава на демократију не зато што је задовољан новом реалношћу, већ зато што је омађијан „ејдосима“ са телевизијског или компјутерског екрана, који му се доима као ближи и безбрижнији од стварности која се може видети кроз прозор. Наравно, нико не спори вредност, па и цивилизацијску тековину коју представљају „друштвене мреже“, заједно са великим корпусом предности дигиталне ере. Међутим, једним својим делом,

њихова масовна употреба, без икакве менталне задршке, доприноси томе да свугде влада политика пристајања. У њу управо залазе и арапске земље (наравно, са свим специфичностима тога подручја, укључујући и могућу владавину екстремистичких групација). Марксистички рецепт историјске хирургије заменио је Меклуанов

[7]

рецепт лековите оптике. Лакше је кривотворити стварност него је преиначавати.

Дајући човечанству море технолошких и креативних могућности, као и до сада невиђени приступ информацијама, ствара се утисак неупоредиве и ничим спутане слободе.

Овде наступа кибернетократија. Ко су њени носиоци? Најзаступљенија су два међусобно конфронтрана гледишта, на чијим половима стоји, с једне стране – револуционарна, а с друге – грађанска, конзервативна визија. Прва укључује у себе дигиталну маргину – хакере, блогере, *cyber* панкере и разне друге дигиталне револуционаре (термин *cyber* простор је и настао из поджанра СФ литературе –

cyber

панка, а први га је користио један од оснивача овог поджанра Вилијам Гибсон у свом роману „Неуромансер“ из 1984. године, а користили су га и очеви

h

a

ck

-а: Кевин Митник, Пенг и Роберт Морис

[8]

), који све институционалне, традиционалне медије сматрају за своје непријатеље, одговорне за тренутну ситуацију у глобалном друштву преплављеном технологијом, медијима и информацијама. Таквима, дигитална револуција омогућава снимање својих креација и моментално објављивање на својим блоговима или било где у виртуелном простору. Друга, скептичка и конзервативна линија заступа мишљење које се противи било каквом елитизму (ова реч готово да замењује реч фашизам у дигиталној ери) и замењује га комуникационим могућностима, интеракцијом. Она оптужује револуционаре за „дигитални нарцизам“, у којој су корисници, заправо, сами себи најбитнија културна референца. Она је, заправо, дигитални спој контра-културе 60-их и слободарског оптимизма „технолога“ из Силиконске долине, која доводи у питање концепт стручности, нарочито у привреди и економији.

[9]

Признавали то или не, они заједно чине

digerati

елиту

[10]

и саставни су део тзв. „студија сајбер културе“ (*cyberculture studies*)

), научне дисциплине увелико одомаћене у технолошки развијенијим друштвима.

[\[11\]](#)

Лажне алтернативе?

Речима древног индијско-муслиманског мудраца, Кабира: „Гледај само једност у свим стварима, двострукост је оно што те заводи с пута.“ Наиме, критички ум мора у овој или сличним ситуацијама водити рачуна о лажним алтернативама. Актуелни догађаји нас, под притиском и уз стални надзор медија, стављају на страну Гадафија или побуњеника, арапских револуционара или арапских диктатора (као што су нас недавно стављали у сличне позиције за и против Садама Хусеина). Слично томе, или сте дигитални револуционар и представник маса или сте део естаблишмента и културно-друштвене елите. И у једном и у другом случају: нема треће могућности! Таква ситуација је за сваки критички ум, готово сигуран знак да се нешто покушава сакрити, те да се лажним алтернативама људима замазују очи да не би видели нешто друго, нешто, биће, заиста битно. Јер кад је реч о арапској револуцији, реч је, вероватно, о нафти и светском профиту, а не о људским правима и слободи медија. При свему томе, медији, који би требали бити оруђе истине, сами су део тржишне утакмице, у којој ће, уколико се замере неком од центара финансија и моћи, остати без реклама и новчаних дотација, па ће убрзо завршити проглашавањем банкрота, попут недавног случаја из комшилука, сплитског „Ферал трибуна“. [\[12\]](#)

Заправо, један другачији поглед, који види кроз копрене информација, могао би открити да идеологије никада нису ни биле мртве и да оне још увек функционишу, можда више него икад пре, сакривене искривљеним медијским презентацијама стварности и прикривањем стварних интереса којима неки историјски или дигитални процеси служе. При томе, учествовање у виртуелној стварности подразумева да се особа, како каже Бодријар, „сажима у једну хиперпотенцијалну тачку“ [\[13\]](#), у којој комуникација истовремено отуђује и омогућава тренутно присуство – или, пак, ствара илузију могућности бесконачног симболичког произвођења сопства. Виртуелни конструкт особе,

nick

name

или

avatar

може да одражава "стварне" категорије кроз које се личност дефинише, али оставља и потпуну слободу да се уврсте нове, жељене или потпуно другачије карактеристике виртуелне персоне. Узевши у обзир све ово, сам

cyber

простор у којем се комуницира је увек донекле задат „намерама“ његових твораца, а слобода, на којој се толико потенцира, изгледа ипак није баш потпуна: то је интуитивна

игра у којој се корисник/ца опредељује за претходно задате елементе и форме комуникације. То кулминира у визији својеврсне "електронске агоре"

[\[14\]](#)

, простора у коме обестеловљени појединац стиче право и могућност да се чује његов глас, као и потенцију да реализује себе и своја политичка становишта на фундаментално нов начин. Логично, могућности манипулације се прогресивно шире.

Актуелни догађаји нас, под притиском и уз стални надзор медија, стављају на страну Гадафија или побуњеника, арапских револуционара или арапских диктатора (као што су нас недавно стављали у сличне позиције за и против Садама Хусеина).

Другим речима: у целој овој заострености између културно-друштвених елита и дигитализованих маса, заборавља се на једну другу елиту, која се увелико формирала и која у великој мери утиче на савремене норме друштвено прихватљивог понашања. То су *advertising*

и

public relations

елите, власници и директори рекламних и пропагандних агенција, које доминирају у стварању нових, глобалних правила и остваривању нових идеја. И то не само у помодним трендовима или изгледима производа, него и у томе ко ће где да влада.

Ко су клијенти тих највећих агенција? Решивши одговор на ово питање, на добром смо путу да решимо и питање евентуалне контроле дигиталних медија, као и контроле светских револуција.

[\[1\]](#) Наведено према тексту: Станко Црнобрња, „Револуција без крви“, *Политика*, Културни додатак, 26. 2. 2011.

[\[2\]](#) WWW званично настаје у Церну (Швајцарска) 1991. Године, а масовна употреба

почиње од 1995, што је иницирало врло брзо одомаћење различитих синтагми са предлошком *cyber. cyber* идентитет, простор, време, уметност, заједница.

[3] Видети о томе тематски број *НИН*-а: „Освајање будућности“. *НИН*, бр. 3138, 17. фебруар 2011.

[4] Видети: Платон, „Држава“, Дерета, Београд, 2005.

[5] Михаил Епштејн, „Блуд рада“, Стилос, Нови Сад, 2001, стр. 90.

[6] У прилог овоме позивам заинтересованог читаоца да погледа сјајан говор компјутерског гуруа Стива Џобса на универзитету Стенфорд: <http://www.youtube.com/watch?v=gxGC52TPNnY>

[7] Маршал Меклуан – канадски филозоф и књижевни теоретичар и критичар, један од пионира теорије комуникације и медија, аутор чувених максима савременог доба, као што су: „Медиј је порука“ и „глобално село“. Такође је и један од пророка интернета (World Wide Web-а) готово 30 година пре његове појаве. Видети нпр.: Маршал Меклуан, „Гутенбергова галаксија: настајање типографског човека“, Нолит, Београд, 1973.

[8] Katie Hafner, John Markoff, „Cyber Punk: Outlaws and Hackers on the Computer Frontier“, Corgi Books, London, 1993.

[9] Видети о овоме већ поменути текст у „Политици“.

[10] Скраћено од *digital* и *literati*, термин - кога је сковао новинар John Markoff и први пут га употребио у часопису *Times* (јануар 1992.) - под којим се подразумевају особе верзиране у дигиталном окружењу.

[11] Видети нпр.: David Silver, "Introducing Cyberculture: Looking Backwards, Looking Forward: Cyberculture Studies 1990-2000", <http://www.com.washington.edu/rccs/intro.asp>, originally published in: *Web.studies:*

Rewiring Media Studies for the Digital Age
, edited by David Gauntlett (Oxford University Press, 2000): 19-30.

[12] Видети више о овоме у књизи хрватског филозофа и одскорашњег Београђанина, Лина Вељака: „Прилози критици лажних алтернатива“, Откровење, Београд, 2010.

[13] Жан Бодријар: „Друго од истога“, Лапис, Београд, 1994, стр. 27.

[14] Наведено према: Ива Ненић, „Култура сајбер простора“, интернет-часопис *Е-волуција*, бр. 5, 2004.